

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, завідувачки кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету Завгородньої Владислави Миколаївни на дисертацію здобувача ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» Торяник Віолетти Олександрівни на тему «Правові засади інтеграції (реінтеграції) внутрішньо переміщених осіб і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон»

1. Актуальність обраної теми дисертації

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України, масове внутрішнє переміщення громадян всередині держави та виїзд значної кількості людей за кордон, постійні атаки на цивільну, в тому числі, й критичну інфраструктуру потребують вирішення низки складних завдань щодо правового забезпечення трудових, житлових, соціальних прав внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та громадян, які постраждали від воєнних дій. За даними дослідження Центру економічної стратегії станом на кінець січня 2024 року, за кордоном залишається близько 3,3 млн українців, які перетнули кордони з країнами Європи, та ще близько 1,3 млн осіб, які виїхали до Росії і Білорусі. За розрахунками Агентства ООН у справах біженців, за межами України знаходиться значно більше вимушених мігрантів – близько 6,75 млн. За прогнозами Національного банку України відтік мігрантів за кордон продовжиться у 2024-2025 роках у діапазоні 300-400 тис. осіб щорічно. Незважаючи на триваючі військові дії, перед Україною постають стратегічні завдання розробки та впровадження правових механізмів повернення громадян.

У правничій науці питання правових засад інтеграції (реінтеграції) ВПО досліджувалися і до повномасштабного вторгнення. Проте, у проведених

дослідженнях не враховано сучасні масштаби переміщення, ступінь знищення і пошкодження житла, цивільної, в тому числі, критичної інфраструктури. Щодо питань інтеграції (реінтеграції) громадян, які виїхали за кордон унаслідок російської воєнної агресії, слід констатувати відсутність системних доктринальних розробок. Відтак, проблеми, підняті в дисертації, безумовно, потребують самостійного комплексного дослідження.

Тому обрана дисертанткою тема є актуальною, має значний науковий та практичний інтерес.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, ухвалених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, а також Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки (пункт 1.2 «Удосконалення національної правової системи та її адаптації до європейського права»).

Основні положення дисертації відповідають пріоритетним напрямам науково-дослідних робіт Сумського державного університету та отримані в межах реалізації науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Демократія як спосіб забезпечення державою прав людини та децентралізації: правові механізми» (№ 0122U200509).

3. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях

Аналіз рецензованих анотації, тексту дисертації та змісту публікацій Торяник Віолетти Олександрівни дозволяє зробити висновок про наукову обґрунтованість та достовірність наукових результатів, які були отримані в

результаті дисертаційного дослідження. Усі положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими та базуються на теоретичних положеннях, нормативно-правовій базі і статистичних даних.

Результати дослідження відповідають поставленій меті та завданням. Підтверджено вміння дисертантки обирати відповідні методи наукового пізнання та релевантно їх застосовувати. Авторкою використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зокрема, діалектичний, системний метод, аналізу та синтезу, історико-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний методи. За допомогою фундаментального діалектичного методу пізнання досліджено еволюцію державної політики та роль громадського сектору в процесах інтеграції (реінтеграції) ВПО і громадян України за кордоном, виявлено їхні системні взаємозв'язки та закономірності розвитку. Інші загальнонаукові методи наукового пізнання було використано для уточнення понятійно-категоріального апарату, дослідження правових засобів інтеграції (реінтеграції). За допомогою спеціально-правових методів пізнання досліджено генезу національного та іноземного законодавства, міжнародні стандарти та рекомендації за предметом дослідження; проаналізовано нормативно-правові акти та судову практику щодо захисту прав ВПО; інституційний механізм забезпечення прав ВПО і функціональні взаємозв'язки між різними суб'єктами реалізації державної політики у сфері інтеграції (реінтеграції).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших досліджень, у якому комплексно на основі сучасних методів пізнання, здобутків вітчизняної та зарубіжної правничої науки, аналізу зарубіжного й національного законодавства розкрито зміст та особливості правового забезпечення інтеграції (реінтеграції) ВПО і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон, визначено напрями вдосконалення такого

законодавства та впровадження правових механізмів на рівні територіальних громад.

У результаті дослідження сформульовано і обґрунтовано низку нових положень, які мають важливе теоретичне та практичне значення для удосконалення правового забезпечення інтеграції (реінтеграції) ВПО і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон, зокрема, визначено змістовне наповнення правових засад інтеграції (реінтеграції) ВПО та громадян, які тимчасово перемістилися за кордон; розроблено рекомендації з удосконалення моніторингу потреб таких осіб; запропоновано стратегічні та тактичні правові механізми з інтеграції (реінтеграції); удосконалено визначення моніторингу потреб ВПО та громадян, які тимчасово перемістилися за кордон, стратегії довгострокових житлових рішень для ВПО на загальнодержавному та місцевому рівнях, порядок надання допомоги на проживання ВПО.

Низка результатів доведена до рівня пропозицій по внесенню змін у чинне законодавство. На підставі аналізу Порядку надання допомоги на проживання ВПО, затвердженого постановою КМУ від 20.03.2022 № 332, розроблено пропозиції щодо узгодження його положень із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та усунення колізій. Сформульовано пропозиції щодо усунення дискримінації прав ВПО, які перемістилися в гірські населені пункти, за допомогою розповсюдження на них додаткових гарантій і прав, передбачених спеціальним законом для мешканців таких територіальних громад. Запропоновано ухвалити цільовий нормативно-правовий акт щодо гарантій для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів; усунути колізії та прогалини, що є в Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Запропоновано ухвалити окремий Державний стандарт соціальної послуги інтеграції (реінтеграції) ВПО для забезпечення реалізації Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та

операційного плану заходів із її реалізації у 2023–2025 роках; конкретизовано правову природу Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року як рамкового документа, реалізація якого потребує розв'язання низки проблем, включаючи обмеженість фінансових та інфраструктурних ресурсів, необхідність впровадження механізмів фінансування програм, спрямованих на допомогу ВПО, зокрема, міжнародну допомогу; підвищення інфраструктурної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування, нівелювання конфліктів між мешканцями територіальних громад, що приймають, і ВПО унаслідок обмеженого фінансового ресурсу; забезпечення ВПО доступом до інформації щодо їхніх прав і можливостей; розроблення регіональних програм, спрямованих на інтеграцію (реінтеграцію) ВПО у громади, що приймають.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено в чотирьох наукових статтях, одну з яких опубліковано в зарубіжному виданні «Knowledge, Education, Law, Management» і трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів.

4. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Дисертація є завершеною науковою працею, у якій вирішується важливе для правничої науки завдання. Положення та висновки дисертації є змістовними та обґрунтованими. Вагомість положень в теоретичному плані полягає в тому, що в роботі визначаються правові засади інтеграції (реінтеграції) ВПО та громадян, які тимчасово перемістилися за кордон як нормативно забезпечений правовий механізм моніторингу потреб таких осіб; правові засоби доступу до безбар'єрного правового, соціально-економічного, медичного, транспортного, побутового, культурного, організаційно-інформаційного забезпечення прав, реалізації житлових, соціальних, пенсійних, освітніх прав на рівні територіальних громад; механізм працевлаштування та житлового забезпечення

на недискримінаційній основі з партнерською взаємодією між Україною, ЄС та міжнародними організаціями, координацією між органами місцевого самоврядування, державної влади та громадським сектором.

Дисертація Торяник Віолетти Олександрівни, окрім наукового значення, має й практичне. Так, до тексту дисертаційної роботи додано Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувачки у практичну діяльність Асоціації юридичних клінік України при реалізації двох проєктів «Підтримка України шляхом забезпечення посиленого захисту прав ВПО та біженців», що фінансується Шведським інститутом та «Посилення прав українських ВПО та біженців через правопросвіту» за підтримки Ради міністрів Північних країн у співпраці з Інститутом Рауля Валленберга (RWI, Швеція) та Фундацією польських юридичних клінік (PLCF, Польща) та Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у поточну діяльність Відділу з інтеграції та підтримки ВПО Департаменту соціального захисту населення Сумської міської ради.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Представлені до рецензування дисертація та анотація відповідають вимогам, визначеним постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

Анотація дисертаційного дослідження викладена українською та англійською мовами, що відповідає вище зазначеній постанові Кабінету Міністрів України та представляє найвагоміші результати дослідження з означенням їхньої новизни та практичної цінності.

Вступ містить всі складові, рекомендовані чинним законодавством України, зокрема, обґрунтування актуальності теми та проблематики дисертації; значення зв'язку роботи з науковими програмами, темами; формулювання мети, завдань дослідження; визначення об'єкта, предмета та методів дослідження;

визначення науково-теоретичного підґрунтя для написання дисертації та нормативну базу наукового дослідження; окреслення практичного значення висновків та положень дисертації; перелік наукових конференцій, де були апробовані основні положення роботи; надання відомостей щодо публікацій здобувача за матеріалами дисертації.

У Розділі 1 роботи досліджено поняття інтеграції (реінтеграції) ВПО і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти у сфері інтеграції (реінтеграції) таких осіб.

Розділ 2 роботи присвячений аналізу механізму інтеграції (реінтеграції) ВПО і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон. Авторкою досліджено правовий механізм моніторингу потреб ВПО та громадян, які тимчасово перемістилися за кордон; правові засоби доступу таких осіб до соціального та пенсійного забезпечення, забезпечення їх житлових та трудових прав.

У Розділі 3 висвітлено питання правового забезпечення партнерської взаємодії між Україною, ЄС і міжнародними організаціями щодо інтеграції (реінтеграції) ВПО та громадян, які тимчасово перемістилися за кордон, координації між органами місцевого самоврядування, органами державної влади та громадським сектором під час реалізації державної політики інтеграції (реінтеграції) таких осіб.

Висновки сформульовані дисертанткою чітко і у повній мірі розкривають поставлені у роботі завдання дослідження.

Всі запозичення у роботі оформлені відповідно до встановлених вимог з чітким посиланням на першоджерело. Ознак плагіату в роботі не виявлено.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про те, що дисертація Торяник Віолетти Олександрівни є самостійним і завершеним дисертаційним дослідженням, в якому піднята та описана проблематика правових засад

інтеграції (реінтеграції) внутрішньо переміщених осіб і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Торяник Віолетти Олександрівни на тему «Правові засади інтеграції (реінтеграції) внутрішньо переміщених осіб і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон», слід вказати на окремі дискусійні моменти.

1. У підрозділі 2.3 роботи дисертанткою досліджено правові засоби забезпечення житлових прав ВПО і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон та визначено наступні способи розв'язання житлових проблем ВПО: тимчасове житло, оренда житла, програма іпотечного кредитування, створення житлового кооперативу для будівництва житла. Проте у цивільному законодавстві є інститут відумерлої спадщини. Хотілося б почути думку дисертантки щодо можливості використання процедури визнання спадщини відумерлою як одного із засобів забезпечення житлом ВПО.

2. Авторкою досліджено Примірне положення про Раду з питань ВПО та запропоновано внести зміни до п. 9 (дострокове припинення ради з питань ВПО через встановлення факту невиконання без поважних причин більше ніж 60 % заходів, передбачених річним планом її роботи), оскільки така редакція створює ризики адміністративного тиску на діяльність Ради з боку місцевої державної адміністрації, є незрозумілим, хто повинен оцінювати відсоток виконаних завдань річного плану. Погоджуючись з аргументами авторки щодо некоректної редакції норми, слід вказати на доцільність закріплення неналежного виконання плану діяльності як підстави дострокового припинення діяльності Ради. Наявність такої підстави стимулює Раду до виконання поставлених завдань, регулярного проведення засідань.

Вважаю за доцільне для дискусії поставити наступні запитання:

1. Чи доцільно затвердити окреме Примірне положення про Раду з питань ВПО для органів місцевого самоврядування?

2. Якою є роль та місце роботи з діаспорами як інструмента реалізації політики з реінтеграції громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном.

Разом з тим, вказані вище зауваження та дискусійні питання не є принциповими, тому не знижують наукової цінності дослідження та його практичного значення і не впливають на загальне позитивне враження від роботи Торяник Віолетти Олександрівни.

7. Відсутність порушень академічної доброчесності

Ознайомившись з дисертацією Торяник Віолетти Олександрівни на тему «Правові засади інтеграції (реінтеграції) внутрішньо переміщених осіб і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон», зазначимо, що порушень академічної недоброчесності не виявлено. Весь текст оформлено належним чином, а сама дисертація є самостійною та оригінальною науковою роботою.

8. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Торяник Віолетти Олександрівни «Правові засади інтеграції (реінтеграції) внутрішньо переміщених осіб і громадян, які тимчасово перемістилися за кордон» є завершеним дослідженням, в якому вирішено важливе завдання для правничої науки з удосконалення правових засад інтеграції (реінтеграції) ВПО та громадян України, які тимчасово перемістилися за кордон. За науковою новизною, актуальністю, теоретичною і практичною цінністю дисертація Торяник Віолетти Олександрівни відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктор філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри міжнародного,
європейського права та
порівняльного правознавства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Владислава ЗАВГОРОДНЯ

